

**ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539
และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2562 : ศึกษากรณีการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านโดยไม่มีสิทธิ
จากกรณีการเพิกถอนคำสั่งทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย¹**

รุ่งโรจน์ แดงสวัสดิ์²

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านอันมีผลมาจากการเพิกถอนคำสั่งที่ให้สิทธิการเบิกค่าเช่าบ้าน ปรากฏว่าได้มีคำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล ที่ 126/2560 วินิจฉัยว่าเป็นเรื่องที่ผู้ฟ้องคดีซึ่งเป็นหน่วยงานทางปกครองต้องใช้สิทธิฟ้องเรียกเงินคืนจากผู้ถูกฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี ปัจจุบันการพิจารณาประเด็นแห่งการเพิกถอนคำสั่งการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้าน และสิทธิเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้าน แยกออกกันไปเป็นคนละประเด็น และคนละเขตอำนาจศาลกันระหว่างศาลยุติธรรมและศาลปกครอง กรณีดังกล่าวจึงเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งอันส่งผลกระทบกับการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านที่รับไปโดยไม่มีสิทธิ ซึ่งการเรียกคืนเงินจากการเพิกถอนคำสั่งทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายถือเป็นคำขอที่ต่อเนื่องไปกับการเพิกถอนคำสั่งทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายย้อนหลังอันเป็นการให้ประโยชน์ที่เป็นเงิน ทรัพย์สินหรือประโยชน์ที่แบ่งแยกได้อันควรได้รับการพิจารณา ตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 มาตรา 51 ดังกล่าว

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า การเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านโดยไม่มีสิทธิจากกรณีการเพิกถอนคำสั่งทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ยังไม่ชัดเจน ไม่ครอบคลุมด้วยกันหลายประการ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

ปัญหา 1 ปัญหาเขตอำนาจของศาลในการพิจารณาพิพากษาประเด็นการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านที่ได้รับไปโดยไม่มีสิทธิ

ตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (3) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 เป็นหลักกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบของรัฐโดยปราศจากความผิด ซึ่งมีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองและเยียวยาความเสียหายให้แก่เอกชนจากการใช้อำนาจของหน่วยงานทางปกครอง

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2562 : ศึกษากรณี การเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านโดยไม่มีสิทธิจากกรณีการเพิกถอนคำสั่งทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนทิษา ภักดีคง และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.พันธ์เทพ วิฑิตอนันต์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คนพร จิตต์จรุงเกียรติ

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาเขตบางนา) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันเนื่องมาจากการดำเนินการทางปกครองหรือบริการสาธารณะแล้วก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชนเป็นพิเศษ แม้จะเป็นการกระทำโดยชอบด้วยกฎหมายก็ตาม บทบัญญัตินี้จึงให้สิทธิเฉพาะเอกชนเท่านั้น ในการฟ้องขอให้รัฐรับผิดชอบ เมื่อคดีนี้ผู้ฟ้องคดีซึ่งเป็นหน่วยงานทางปกครองฟ้องขอให้ผู้ถูกฟ้องคดีคืนเงินค่าเช่าบ้านที่ได้รับโดยไม่มีสิทธิแก่ผู้ฟ้องคดีจึงเป็นกรณีที่รัฐฟ้องคดีโดยใช้สิทธิเรียกร้องเอาแก่ข้าราชการของตนในฐานะเอกชนคนหนึ่งซึ่งไม่เข้าหลักเกณฑ์ของคดีพิพาทเกี่ยวกับความรับผิดชอบอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (3) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 เมื่อตามคำฟ้องของผู้ฟ้องคดีไม่เข้าลักษณะคดีพิพาทซึ่งอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง ตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 กรณีจึงเป็นเรื่องที่ผู้ฟ้องคดีซึ่งเป็นหน่วยงานทางปกครองต้องใช้สิทธิ ฟ้องเรียกเงินคืนจากผู้ถูกฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรม ซึ่งเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง ที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น การที่ศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีคืนเงินค่าเช่าบ้านที่ได้รับไปให้แก่ผู้ฟ้องคดีตามคำขอได้หรือไม่ และผู้ฟ้องคดีมีหน้าที่และความรับผิดชอบใดนั้น จึงต้องวินิจฉัยว่าคำสั่งเพิกถอนสิทธิเบิกเงินค่าเช่าบ้านที่ผู้ถูกฟ้องคดีเคยได้รับเป็นคำสั่งทางปกครองที่ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ตามมาตรา 51 วรรค 4 แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2562 แม้การเรียกเงินค่าเช่าบ้านจะเป็นคนละประเด็นพิพาทไม่เกี่ยวข้องกันก็ตาม แต่กรณีจะเรียกเงินค่าเช่าบ้านได้หรือไม่ ก็ควรจะต้องสอดคล้องกันกับประเด็นการเพิกถอนคำสั่งนั้นด้วย อาจเรียกได้ว่าเป็นคำขอหลักและคำขอต่อเนื่องในประเด็นแห่งการพิจารณาพิพากษาที่ศาลปกครองอาจมีคำบังคับได้ โดยให้ศาลปกครองพิจารณาพิพากษาคดีเพิกถอนคำสั่งที่ให้เบิกค่าเช่าบ้านและการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านโดยไม่มีสิทธิไปได้ในคราวเดียวกัน ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิกถอนคำสั่งทางปกครองและความรับผิดชอบอย่างอื่นของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาได้ ตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (1) และ (3) ประกอบมาตรา 72 วรรคหนึ่ง (1) และ (3) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 เมื่อการให้อำนาจพิจารณาพิพากษสิทธิการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านอยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมแล้ว อาจเกิดปัญหาการพิจารณาพิพากษาที่ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการพิจารณาพิพากษาของศาลปกครองได้ ซึ่งทั้งศาลปกครองและศาลยุติธรรมอาจพิจารณาในประเด็นเกี่ยวกับการเพิกถอนคำสั่งระงับการเบิกจ่ายค่าเช่าบ้านกับการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านได้ โดยไม่จำเป็นต้องหยิบยกหรือถือตามคำพิพากษาของศาลใดศาลหนึ่งระหว่างสองศาล ทั้งที่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในคราวเดียว เป็นต้น

ปัญหา 2 ปัญหาการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านที่ได้รับไปโดยไม่มีสิทธิตามหลักกฎหมายได้

ตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2562 มาตรา 51 ให้นำหลักเกณฑ์เรื่องลามิควรรได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับกับการเพิกถอนคำสั่งอนุมัติค่าเช่าบ้านได้ ซึ่งการบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2562 เป็นกฎหมายมหาชน การเพิกถอนคำสั่งทางปกครองเกี่ยวกับการให้เงิน ทรัพย์สินหรือประโยชน์จึงควรคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะมากกว่าหลักความสุจริตของผู้รับคำสั่งทางปกครอง กล่าวคือ การให้ประโยชน์จากคำสั่งทางปกครองถือเป็นเงินที่ได้รับมาจากงบประมาณแผ่นดินอันเป็นของประชาชนทุกคน

หากนำหลักความสุจริตในฐานะลามิกวรมาใช้บังคับ ลามิกวรได้เมื่อเหลือเท่าใดให้เรียกคืนได้เพียงเท่านั้น ในขณะที่ฟ้องเรียกคืนเงินดังกล่าว จึงเป็นการนำหลักสุจริตของผู้รับคำสั่งทางปกครองมากำหนดเป็นเกณฑ์ มากกว่าการคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ตามหลักกฎหมายมหาชน ที่ให้อำนาจรัฐเหนือกว่าปัจเจกชน ปัญหาเกี่ยวกับอายุความฟ้องร้องเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านที่ได้รับไปโดยไม่มีสิทธิ หากนำหลักเกณฑ์อายุความเรื่องลามิกวรได้มาใช้บังคับแล้ว จะส่งผลกระทบต่อหน่วยงานของรัฐในการเรียกคืนเงินฐานลามิกวรได้ที่เรียกคืนเงินโดยคดีขาดอายุความ ก่อนที่หน่วยงานของรัฐจะตรวจสอบสิทธิการเพิกถอนคำสั่งทางปกครอง หรือพบว่าตนมีสิทธิเรียกคืนเงินฐานลามิกวรได้แล้ว ก็อาจทำให้คดีขาดอายุความ ภายใน 1 ปีนับแต่รู้ว่าตนมีสิทธิเรียกคืน หรือพ้น 10 ปีนับแต่เวลาที่สิทธินั้นมีขึ้นได้ ทำให้หน่วยงานของรัฐที่เพิกถอนคำสั่งทางปกครองดังกล่าวไม่อาจเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านที่ผู้รับคำสั่งได้รับไปโดยไม่มีสิทธิได้ ส่งผลกระทบต่อปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐ ผู้มีหน้าที่เรียกคืนเงินจากผู้รับคำสั่งทางปกครองอาจจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ต่อไปได้ ปัญหาดังกล่าวจึงควรนำหลักการเรียกทรัพย์คืน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336 มาใช้บังคับ หากการเพิกถอนคำสั่งทางปกครองและการเรียกคืนทรัพย์ได้นำหลักเรื่องของการเรียกคืนทรัพย์มาใช้บังคับแล้ว จึงไม่ต้องนำหลักสุจริตมาคำนึงกับประโยชน์สาธารณะ และปัญหาเรื่องอายุความเรียกคืนเงินฐานลามิกวรได้ดังกล่าวต่อไป

ปัญหา 3 ปัญหาผลแห่งคำพิพากษาระหว่างศาลปกครองและศาลยุติธรรมในการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านที่ได้รับไปโดยไม่มีสิทธิ

ปัญหานี้เกิดจากผลแห่งคำพิพากษาของศาลปกครองและคำพิพากษาของศาลยุติธรรม มีคำพิพากษาที่ขัดแย้งกันเอง กล่าวคือ ผู้ฟ้องคดี (ข้าราชการผู้ขอเบิก) ได้ยื่นฟ้องคดี ผู้ถูกฟ้องคดี (สำนักงานศาลปกครอง) ขอเพิกถอนคำสั่งระงับการอนุมัติเบิกเงินค่าเช่าบ้านซึ่งศาลปกครองกลางได้มีคำพิพากษาให้เพิกถอนคำสั่งระงับการอนุมัติสิทธิเบิกค่าเช่าบ้านของผู้ถูกฟ้องคดี เพียงบางส่วน แต่คดีหนึ่ง คือ โจทก์ (สำนักงานศาลปกครอง) ได้ยื่นฟ้องเรียกคืนทรัพย์ พร้อมค่าเสียหาย กับจำเลย (ข้าราชการผู้ขอเบิก) แต่ศาลยุติธรรมกลับมีคำพิพากษาให้จำเลยชดใช้ค่าเสียหายเต็มจำนวน พร้อมดอกเบี้ยตามกฎหมายคืนแก่โจทก์ ซึ่งเป็นปัญหาอันมีที่มาจากเรื่องเดียวกัน แต่เป็นประเด็นข้อพิพาทที่เป็นคนละประเด็นกัน ส่งผลกระทบต่อคู่ความและศาลที่จะถือเอาคำวินิจฉัยของศาลใดเป็นบรรทัดฐาน ระหว่างคำวินิจฉัยของศาลปกครองหรือคำวินิจฉัยของศาลยุติธรรม กรณีดังกล่าวจึงเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งเกี่ยวกับการขัดแย้งกันระหว่างผลแห่งคำพิพากษาระหว่างศาลปกครองและศาลยุติธรรม

จากการศึกษาค้นคว้าการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านโดยไม่มีสิทธิจากกรณีการเพิกถอนคำสั่งทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2562 ผู้ศึกษาพบว่า มีข้อเสนอแนะ คือ

ปัญหา 1 ปัญหาเขตอำนาจของศาลในการพิจารณาพิพากษาประเด็นการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านที่ได้รับไปโดยไม่มีสิทธิ ผู้ศึกษาเห็นควรมีข้อเสนอแนะว่าควรให้ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจากการเรียกคืนเงิน

สิทธิ หรือประโยชน์อื่นใด อันเกิดจากการเพิกถอนคำสั่งทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับความรับผิดชอบอื่นของเจ้าหน้าที่ของรัฐตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (3) ที่อยู่ในอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง

ปัญหา 2 ปัญหาการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านที่ได้รับไปโดยไม่มีสิทธิตามหลักลามิกวรได้ ผู้ศึกษาเห็นควรมีข้อเสนอแนะว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2562 มาตรา 51 วรรคสี่ จากเดิม “ในกรณีที่เพิกถอนโดยให้มีผลย้อนหลัง การคืนเงิน ทรัพย์สินหรือประโยชน์ที่ผู้รับคำสั่งทางปกครองได้ไป ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยลามิกวรได้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับโดยอนุโลม โดยถ้าเมื่อใดผู้รับคำสั่งทางปกครองได้รู้ถึงความไม่ชอบด้วยกฎหมายของคำสั่งทางปกครองหรือควรได้รู้เช่นนั้นหากผู้นั้นมิได้ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงให้ถือว่าผู้นั้นตกอยู่ในฐานะไม่สุจริตตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป และในกรณีตามวรรคสาม ผู้นั้นต้องรับผิดชอบในการคืนเงิน ทรัพย์สินหรือประโยชน์ที่ได้รับไปเต็มจำนวน” เป็น “ในกรณีที่เพิกถอนโดยให้มีผลย้อนหลัง การคืนเงิน ทรัพย์สินหรือประโยชน์ที่ผู้รับคำสั่งทางปกครองได้ไป ให้นำบทบัญญัติของมาตรา 1336 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับโดยอนุโลม และในกรณีตามวรรคสาม ผู้นั้นต้องรับผิดชอบในการคืนเงิน ทรัพย์สินหรือประโยชน์ที่ได้รับไปเต็มจำนวน”

ปัญหา 3 ปัญหาผลแห่งคำพิพากษาระหว่างศาลปกครองและศาลยุติธรรมในการเรียกคืนเงินค่าเช่าบ้านที่ได้รับไปโดยไม่มีสิทธิ ผู้ศึกษาเห็นควรมีข้อเสนอแนะว่าควรเพิ่มความผูกพันแห่งผลของคำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล ให้มีผลผูกพันแก่คดีที่มีลักษณะเดียวกันสามารถนำไปใช้ได้ และควรเพิ่มช่องทางของผู้มีสิทธิส่งคำร้องขอให้คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล คือ หากศาลคดีใดเห็นว่าผลแห่งคำพิพากษาศาลอื่นขัดกันกับศาลของตนก็สามารถส่งความเห็นไปให้คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลวินิจฉัยได้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

หนังสือ

กมลชัย รัตนสกาวงศ์. กฎหมายลำดับรองของประเทศไทย. วารสารกฎหมาย ความชอบด้วยกฎหมาย ความไม่ชอบด้วยกฎหมาย และผลบังคับของนิติกรรม. (คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2538)).

ขวัญชัย สันตสว่าง. กฎหมายปกครองเปรียบเทียบ. หลักการว่าด้วยการกระทำในทางปกครองต้องชอบด้วยกฎหมาย. (พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531).

ชาญชัย แสวงศักดิ์. คำอธิบายกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง. 2556.

ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนสานต์. กฎหมายวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง, สื่อปัญญา., มิถุนายน 2540.

บุญอนันต์ วรรณพานิชย์. ,หลักกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง. (สวัสดิการสำนักงานศาลปกครอง ปี 2545).

ภูมิรินทร์ ศรีมูล และสรวิฑูลี ลืออักษรชัย. ฝ่ายกฎหมายกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง ข้อสังเกต มาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติ ว่าด้วยการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล พ.ศ. 2542. (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา กันยายน 2555).

มานิตย์ จุมปา. วิทยานิพนธ์ เรื่อง การยกเลิกและเพิกถอนนิติกรรมทางปกครอง .(หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2540).,หน้าที่ 56-97.

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง. (กรุงเทพ วิทยุชน, 2544).

วรเจตน์ ภาคีรัตน์.,ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง. (กรุงเทพ:สำนักพิมพ์วิทยุชน, 2546).,หน้า 179-190.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. วิธีปฏิบัติราชการทางปกครองในระบบกฎหมายเยอรมัน.(สำนักพิมพ์วิทยุชน ปี 2548).

วรเจตน์ ภาคีรัตน์., กฎหมายปกครองภาคทั่วไป. (กรุงเทพฯ นิติราษฎร์, 2554).

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. กฎหมายปกครองเปรียบเทียบ ความรับผิดชอบของรัฐในระบบกฎหมายเยอรมัน ฝรั่งเศส และอังกฤษ. (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี พ.ศ. 2555).

วรารัตน์ ไคขุนทด. บทความคดีปกครองคลาสสิกของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี :การเรียกคืนเงินช่วยเหลือ ของรัฐคืนจากผู้ที่ไม่ได้สิทธิได้รับ (ค.ศ. 1965). (วารสารวิชาการศาลปกครอง ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน) 2558).

วิริทธิ์พล รุ่งสว่าง. รายงานการศึกษาส่วนบุคคล ปัญหาเกี่ยวกับการที่หน่วยงานของรัฐฟ้องเรียกคืนเงินที่รับไปโดยไม่ได้รับสิทธิ. (สำนักงานศาลปกครอง ปี พ.ศ. 2559).

สมชาย พฤษชัยกุล. บทความผู้เสียหายในคดีปกครอง. วารสารศาลแพ่ง พฤษภาคม-สิงหาคม 2544.

สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย., สถาบันดำรงราชานุภาพ., **ลัทธิประโยชน์ของข้าราชการ กรณีค่าเช่า**
บ้านสวัสดิการและบำเหน็จบำนาญ .(เอกสารความรู้ สดร. ลำดับที่ 7, ปีงบประมาณ 2555,
 สิงหาคม 2555).

เอกสารอื่น ๆ

คำพิพากษา/คำวินิจฉัย

คำพิพากษาศาลปกครองกลาง (ศาลปกครองชั้นต้น). ในคดีหมายเลขดำที่ 274/2562 คดีหมายเลขแดงที่
 849/2563).

คำพิพากษาศาลปกครองกลาง. ในคดีหมายเลขดำที่ 301/2562 และคดีหมายเลขแดงที่ 297/2563.

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ ฟ. 7/2546.

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด ที่ ฟ. 5/2549.

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 346/2549.

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ 90-91/2552.

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ 424/2561.

คำพิพากษาศาลปกครองกลาง (ศาลปกครองชั้นต้น). ในคดีหมายเลขดำที่ 274/2562 คดีหมายเลขแดงที่
 849/2563).

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 161/2546 (ป).

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 20/2547.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 462-464/2547 (ป).

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 542/2549.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 42/2550.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 92/2550.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 98/2550.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 284/2550.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 352/2550.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 364/2550.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 365/2550.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 385/2550.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 408/2550.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 546/2550.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 548/2550.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 569/2550.

คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 823/2550.
 คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 54/2551.
 คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 90/2551.
 คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 368/2551.
 คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 13/2553.
 คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 66/2554.
 คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 46/2556.
 คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 62/2559.
 คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 142/2559.
 คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 318/2559.
 คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 475/2559.
 คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 480/2559.
 คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 481/2559.
 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4617/2562.
 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5761/2562.
 คำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลที่ 26/2546.
 คำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล ที่ 43/2548.
 คำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลที่ 12/2549.
 คำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล 101/2557.
 คำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลที่ 102/2557.
 คำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลที่ 54/2558.
 คำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลที่ 81-83/2558.
 คำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล ที่ 126/2560.

กฎหมาย/ระเบียบ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560.
 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์.
 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542.
 พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2562.
 พระราชกฤษฎีกาเข้าบ้านข้าราชการ พ.ศ. 2527 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) ปี พ.ศ. 2561.
 ระเบียบคณะกรรมการข้าราชการฝ่ายศาลปกครอง ว่าด้วยการเบิกค่าเช่าบ้านของข้าราชการฝ่ายศาลปกครอง
 พ.ศ. 2545.

เอกสารภาษาต่างประเทศ

- Bendlin., Responsabilité pour faute Responsabilités sans faute. Eine rechtssprachliche Untersuchung über die Haftung des Staates im französischen und deutschen öffentlichen Recht., 1982., S. 70.
- Bonic Leisner., Französisches Staatshaftungsrecht., VerwArch. Bd. 45 (1963), S. 384
- C.E.25.1.1924., Beauge, Rec.641; 6.4.1951, Vila et Ribouleau, Rec.1048
- De Droit et de Jurisprudence., 1986. Garner, J.F. Administrative Law. London : Butterworths., 1974.
- German Expert. Legal protection against Administrative Acts in the Federal Republic of Germany. Project group on Administrative law. 6th Meeting Strasbourg., 20 22 September 1993. Office of the Juridical Council of Thailand and Konrad Adenauer Foundation., Germany.
- Documents., 17-21 August 1992., Bangkok. Rivero, Jean. Droit Administratif. Paris : Dalloz, 1977.
- Schwartz, B. Administrative Law : The third century. Administrative Law Review.
- La loi du 28 pluviöse l'an Vill., art, 4 Chapus., Droit administratif general Tome 1., 4e ed., 1988, p. 759.
- loca Much. Die Amtsanftung im Recht der europäischen Gemeinschaft für Kohle und Stahl., 1953., S. 26.
- Maurer., Allgemeines Verwaltungsrecht., S. 770. FBverzGE 71., 85. bodo Schoch. Der öffentlichrechtlicher Erstattungsanspruch., Jura 1994., S. 89 f.
- The Rule of Law in Public Administration. First Dialogue Seminar Reader and Wahl., Die franzisische Staatshaftung., S. 18. 278.